① استفتای سلسله چلم، تنباکو، نسوار وغیره

② رساله در کسب سلوک عرفان

حقیقت و معرفت

استفتا

بسم اللہ الرحمن الرحیم

درین مسئلہ کہ شریعت غرا نبویہ علی مبلغہا الصلوٰۃ والسلام والتحیہ علمائے دین متین شرع مبین چہ میفرمایند
کہ کسی عامل حقہ یعنی چلم یا از تنباکو یعنی نسوار باشد این فعل حرام است یا نہ و مستحل آن کافر است یا نہ بینوا و
توجروا رحمکم اللہ ۔ الجواب کسیکہ عامل حقہ یعنی از چلم یا از نسوار یعنی تنباکو باشد این فعل حرام است و
فاعل آن مستحق زجر و تعزیر است و مستحل آن مسلمان است لیکن گنہگار است زیرا کہ حرمت چلم و نسوار اختلافیست
و محل تاویل است و در محل تاویل کفر لازم نمی آید و عدول مسلم است و اجماع شدہ است بر این کہ غیر
مستحل خمر از دیگر محرمات یعنی غیر منصوصی مستحل آن مسلم است و زن بر و طلاق نمیشود و نماز جنازہ آن صحیح است
قولہ تعالیٰ وظل من یحموم ۔ من دخان اسود بہیم فان الیحموم الدخان والاسود من کل شئ کما فی القاموس
یقول من الحممۃ بالضم ہو الفحم تقول العرب اسود یحموم اذا کان شدید السواد وقال الضحاک سوداء واہلہا سود
وکل شئ فیہا اسود ولذا لا یکون فی الجنۃ الا الخال و اشفار العین و الحاجب یقول الفقیر فیہ تحذیر عن شرب الدخان
الشایع فی ہذہ الاعصار فانہ یرتفع حین شربہ یکون فوق کالظل فوق شاربہ مع ما لشربہ من الغوائل الکثیرۃ لیس ہذا
موضع ذکرہا فنسأل اللہ تعالیٰ العافیۃ لمن ابتلی بہ اذ ہو مما یستخبثہ الطبایع السلیمۃ وہو حرام کما عرف فی التفاسیر
انتہی تفسیر روح البیان قولہ تعالیٰ وَہُمْ بِالْاٰخِرَۃِ ہُمْ یُوْقِنُوْنَ ۔ اِنَّ الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَۃِ لعدم ایقانہم بہا زَیَّنَّا لَہُمْ
اَعْمَالَہُمْ ۔ الدنیاویۃ وحرکاتہم النفسانیۃ فی اعین نفوسہم وکلناہم الی انفسہم اعظم عقوبۃ المعاصی ان یکلہ اللہ الی نفسہ ومعصیۃ
فلا یشتہی النفس وعصیان الامارۃ ولا یعرضہ الخیر الا فاتہ عن غفلۃ فیعمل عمل المعاصی بلا مبالاۃ وبتاویل فاسد وعذر بارد
وتسوف فی التوبۃ الی اخر العمر فعند ذلک یستولی علیہ العمۃ فَہُمْ یَعْمَہُوْنَ ۔ عمی عیون قلوبہم عن رویۃ الآخرۃ ونعیمہا
فلا یرون الا نعیم الدنیاویۃ ظاہرا وہی سموم باطنا فلا یقع فی نظرہم ما ہو فیہ من الضرر تزین اللہ لہم ذلک وذلک مثل

ما تری من شارب الخمر کیف حرصهم مع نتنها ومرارتها ومرض خمارها وفسادها العقل والدین والدنیا وکذا شراب تتنباکو واستعماله
لا یمتنع عنه العوام مع ظاهر قباحته وشناعته وممنوعته من حیث الدین بکذا من عاود السرقة لا یمتنع عنها وان یصلب
ومن عاود الزنا واللواطة کذلک لا یمتنع وقس علی سائر المعاصی المنکرة روی ان جبلا من بنی اسرائیل قال یا رب کم اذنب ولم
تعاقب فاوحی الله تعالی الی ذلک النبی قل له کم اعاقبک وانت لا تشعر لان عقوبة اشد من ان ظلمت بینک وبین معاصیک
وانت لا تقدر علی المنع انتهی تفسیر حسینی فی سورة النمل - روی سمرة ابن عبد الله ابن عباس رضی الله عنهم عن النبی علیه
السلام سیاتی زمان علی امتی یشربون النار من ورق الشجر یحصل فیهم ست خصال قلوبهم سود وابدانهم خضر وفهمهم
رسوق وعقلهم ناقص وبصرهم قلیل تعذبهم فی القبر ابدا قالوا القاحق حرام اکلها وشربها ودخانها اهـ وروی انس
بن مالک رضی الله عنهما شرب الدخان القاحک لا یتوب عند الموت فلیس له شفاعتی یوم القیامة اهـ وروی عائشة
عن ابیها رضی الله عنهما تظهر شجرة فی بلاد الهند یشرب الناس دخانها یذهب الدین العقول فی الدنیا اهـ وروی عبد الرحمن
عن النبی علیه السلام من شرب الدخان القاحک لو کان مرة دخل النار فی بطنه وتعس قلبه بالنار من سراج الاولیاء - وشاهد
الانوار - وسراج العابدین - فی باب الاربعین فی فصل الحرام - وپیاز وسیر خام را خورده در مسجد درآمدن بابوی حقه در دهان گشتن
بی مسواک مکروه است تحریمی انتهی تفسیر فتح العزیز جلد اول - باب السکر السکر من البنج حرام ومن اعتقد حله یقتل وان سکر منه یحد کما
یحد شارب الخمر هدایه من زال عقله بالبنج او لبن الرماک استروشنی مسئله آنکه فقیر حقیر نور الدین محمد القاری رحمة الله علیه
بحسب ظواهر الطفقهیه از روی فقاهت دریافته آنست که دود تنباکو بوجوه چهارگانه استفتا نوشته نگهداشته است که
حرام است بعضی یاران دران ایستادگی میکنند اما در مقابله آن وجه ثانی میفرمایند که دران کند وحالانکه این امر دائر
درمیان خطر واباحت است والترجیح للخطر فیما بینه وبینهما والله تعالی سبحانه مهر نور الدین محمد القادری کتبه قال علیه السلام
کل سکران حرام والدخان من اوراق السموم حرام لانه اثر من النار وایضا قال علیه السلام کل جوف یدخل الدخان
من اوراق السموم یخرج من ایمان زندوسی وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم سیاتی زمانا علی امتی یاکل الدخان قلوبهم
اسود ووجها ناقص وشفتها اخضر فانه ذریعة الشیطان فی زمان نوح علیه السلام وسقی من بوله من اکل مرة
لا یدخل الجنة درة المعانی - وعن فخر الدین الرازی لا یجوز الصلاة خلف اکل الخمر والبنج الخمر وهو الذی یذهب
به العقل ساعة وکل شیء اذا اذهب العقل فهو خمر فدخان السموم کالخمر لانه قد ذهب العقل وعن قیس قال قال رسول الله

صلی الله علیه وسلم دخان کل شی حرام وهذا فی المسلم والبخاری هذا حدیث غریب وفی نوادر الحاوی دخان کل شی خمر
فتاوی کبیری فی فصل تکبیر الافتتاح ودخان کل شی نجس واکله حرام لقوله علیه السلام اذا تغیر لون الماء بنجسه ودخان الحطب
العموم البلوی وفضل المشایخ احترز عنه ایضا قال علیه السلام دخان کل شی حرام وکذا افتی به ابو حنیفه رحمة الله علیه فی
فتاوی الکبیری انتهی کذا فی فیروز شاهی - جواب سوال عاشر آنکه کل دخان حرام حدیث نیست در حلت وحرمت حقه
اختلاف است اصح آنست که مکروه تحریمی است از جهته بوی بدکه از دهان حقه کش می آید مثل پیاز خام وسیر خام واز
جهت تشبیه باهل نار گردد واز درونه ایشان خواهد برآمد - من اکل البنج ومات الخ اصلا در کتب حدیث نیست
بلکه الفاظ رکیکه این هر دو کلام صریح معلوم میشود که مجهول وموضوع است ونوشتن علاء الدین تبریزی اعتباری ندارد
که درین باب اعتبار بر قول محدث معتبر که حدیث را بیان نماید باید کرد اما وعاظ احادیث غیر معتبره را برای تخویف
وترهیب ذکر میکنند واز حال آن احادیث مطلع نباشند تفصیل مسئله حقه این است که در حیثیت تمباکو وجه حرمت
متحقق نیست زیرا که علت حرمت در نباتات منحصر بر دو چیز است سمیت وسکریت واین حشیش خالی ازین هر دو چیز است
لیکن در استعمال آن باین کیفیت که دخان او را درون بکشند سه وجه از کراهیت میرسد یکی بوی بد که از دهان
حقه کش می آید دوم تشبه باهل نار واین هم علت کراهیت است چنانچه در تختم یعنی دست بر تهیگا نهاده ایستادن
ودر تختم بحدید نهی در شرع وارد شده سوم آنکه استعمال این وضع مسلم را ملابس نار میگرداند وملابست با نار
مکروه است لانها صورة عذاب الله تعالی ولهذا از کی یعنی داغ نهادن نهی وکراهیت آمده وهر چند این
ثلاثه مستلزم نهی تنزیهی است اما بسبب اجتماع منجر بکراهیت تحریمی شده وبعضی از اهل معقول گفته اند که لفظ کل
دخان حرام هر چند حدیث نباشد از کلام درست است زیرا که دخان نزد اهل عقل مرکب از دو چیز است
ارضیت وناریت وهر دو حرام اند فالمرکب منهما یکون حراما جواب ازین سخن حرمت از ارضیت وناریت بعلت
سمیت او چون علت مرتفع شود حلال گردد مثال استعمال نوره با برگ پان وطین ارمنی وطین مختوم در ادویه پس
اگر استعمال این دخان بطریق اصلاح بدن باشد مثل ریاح ورفع قبض علت نخواهد داشت ودر بعضی
کتب در حرمت آن از آیه کریمه «یَوْمَ تَأْتِی السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِینٍ یَغْشَی النَّاسَ هٰذَا عَذَابٌ اَلِیْمٌ» - استدلال
کرده گفته اند از این آیه معلوم شد که دخان آله عذاب است، وآله عذاب را استعمال کردن درست نیست

وجواب ازین شبه آنکه صغری وکبری هردو ممنوع اند زیراکه دخان چنانکه آلت عذاب است آله تنعم هم است
چنانچه در استعمال عود که در حدیث صحیح وارد است که مجامرهم الالوّة یعنی عود رطب را برای بهشتیان در بهشت
در مجامر خواهند آورد ونیز استعمال آله عذاب مطلقا ممنوع نیست زیراکه عذاب قوم نوح علی نبینا وعلیه
الصلوٰة والسلام آب طوفان بود انتهی کلام مولانا شاه عبد العزیز رسوله عشره بادشاه بخارا وفی سراج
الوهاج شرح القدوری اکل البنج والافیون وجلد الخشخاش حرام لانه مفسد للعقل والمزاج ویثنی الغفلة حتی
یصیر الرجل ذات خنث ودیاسته وخداعة وغیر ذلک من الفساد والذی یصد عن ذکر الله وعن الصلوٰة بالصوم
لکن تحریم ذلک دون تحریم الخمر فاذا اکل شیئاً من ذلک لا حد علیه بل یجب التعزیر کما اذا شرب البول او اکل الغائط
فانه حرام لا حد علیه فی کل بل وجب فیه التعزیر انتهی کذا التحفة الصلحا الافیون حرام وحکمه کحکم البنج والافیون من
الخشخاش وما ر الخشخاش حرام وعلیه الفتوی انتهی کذا مبسوط ویحرم اکل البنج والحشیشة ای ورق القنب
والافیون لانه مفسد للعقل ویصد عن ذکر الله لکن دون حرمة الخمر فان اکل شیئاً من ذلک لا حد علیه وان
سکر منه بل یعزر بما دون الحد کذا فی الجوهرة وکذا تحرم جوزة الطیب لکن دون حرمة الحشیشة قال المصنف و
نقل عن الجامع ان من قال بحل البنج والحشیشة فهو زندیق مبتدع بل قال نجم الدین الزاهدی انه یکفر ویباح قتله انتهی در
مختار قوله فهو زندیق قال فی البحر اتفق علی وقوع طلاقه ای اکل الحشیش فتوی لمشایخ المذهبین الشافعیة والحنفیة
لفتواهم بحرمته وتادیب باعته حتی قالوا من قال بحله فهو زندیق وکذا فی المبتغی بالمعجمة وتبعه المحقق فی فتح القدیر
بل قال نجم الدین الزاهدی انه یکفر ویباح قتله هذا ذکره المصنف ناقلا عن خط بعض الافاضل ورده الرملی بانه لا التفات
الیه ولا تعویل علیه اذ الکفر بانکار القطعیات وهو لیس کذلک اه ملخصا ۱۲ اقول ویؤیده ما مر متنا ان الاشربة الاربعة المحرمة
حرمتها دون حرمة الخمر فلا یکفر مستحلها الخ رد المختار ثم قال شیخنا النجم والتتن الذی حدث وکان حدوثه بدمشق فی سنة
خمسة عشر بعد الالف یدعی شاربه انه لا یسکر وان سلم فانه مفتر وهو حرام لحدیث احمد عن ام سلمة رضی الله تعالی عنها
قالت نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن کل مسکر ومفتر قال ولیس من الکبائر تناوله المرة والمرتین ومع نهی ولی الامر عنه
حرام قطعا ربما اخر بالبدن نعم الاصرار علیه کبیرة کسائر الصغیرة انتهی کذا فی در مختار ۱۲ اُتُن بضمتین ورتکی تنباکو را
گویند کذا فی غیاث اللغات + بدانکه علامه فهامه ابراهیم لقانی رحمة الله تعالی در کتاب خود عمدة المرید شرح جوهرة التوحید

گفته که بدرستی حادث گشت در اوائل مائه حادی عشر وقبیل آن بمدتی قلیله شرب دخان چیزیکه تعبیر میکنند
مردم ازوی بعبارات مختلفه بعضے از ایشان میگویند او را تنباکو وبعضی دیگر میگویند او را تُتُن بهر دو تار فوقانیه
وبعضی میگویند طابغی وبعضی میگویند طبقا وگفت علامه زاهد قاضی محمد بن احمد بن قاضی عبد الرحمن که ظاهر گشت
در بلاد ما مسمی به تنبکه در سنه خامسه بعد الف اوراق درختی مسمی به طبقا ومبتلا ساخت حق سبحانه وتعالی اسلمان
را بتدخین آن وشرب دخان ازان انتهی ذکره اللقانی وعلامه عبد الرحمن مرشدی در تذکره خود ذکر نموده است برای وی
دو اسم دیگر را وگفته که تسمیه میکنند بعضی مردم او را به تنباکو بزبایقی واو وبعضی دیگر بطلبه انتهی کذا فی تحفة الاخوان فی منع
شرب الدخان تصنیف حاجی محمد هاشم بن عبد الغفور سندی رحمهما الله تعالی ونیز درین آوان از سابق زمان ظهور شرب
دخان شور وشغب در حل وحرمت حقه از حد واقع شده که پایانی ندارد وهر یک از جاده اعتدال منحرف گشته راه
افراط وتفریط پیموده لهذا برای احقاق حق وابطال باطل این رساله از کتب کثیره معتبره ورسائل مضبوطه که
درین باب بکثرت تالیف شده اند بطریق اختصار استنباط والتقاط کرده در حیز تحریر آمده باوجود تشتت حال و
اشتغال بال از حد بود وعدم فرصت یکساعت بسبب کثرت تدریس طلبه علوم ذو الزکاوة والمفهوم ومسمی کرده شده
به تبیان فی احکام شرب الدخان وبریک مقدمه ومقصد وخاتمه مرتب شده اللّهم اجعلها بوجه الکریم ورضائک الرحیم
وهو حسبی ونعم الوکیل وبالاجابة جدیر مقدمه دربیان ابتدای زمانه شرب دخان پوشیده مباد اختلاف گفته اند
در شرب حقه وبعضی حرام مطلق گفته اند وبعضی مباح مطلق دانسته اند وبعضی مکروه تحریمی نوشته اند وبعضی مکروه
تنزیهی الخ کذا فی تبیان فی منع شرب الدخان تالیف مولوی محمد معین الدین الکردی ۱۲ حدثنا سعید بن منصور
اخبرنا ابو شهاب عبد ربه بن نافع عن الحسن بن عمرو الفقیمی عن الحکم بن عتیبة عن شهر بن حوشب عن ام سلمة قالت نهی
رسول الله صلی الله علیه وسلم عن کل مسکر ومفتر انتهی کذا فی سنن ابی داؤد - قال سیدی العارف عبد الغنی
النابلسی لیت شعری ای امر من امر به امره الناس بترکه باعطار الملک وهو فی الحقیقة باستعماله علی ان المراد
من اولی الامر فی الآیة العلماء فی اصح الاقوال کما ذکره العینی فی اخر مسائل شتی من شرح الکنز انتهی کذا فی
رد المختار ۱۲ امام ثعلبی آورده که اولی الامر ابوبکر وعمر اند رضی الله عنهما که وزیرین صدق بودند واشارت
اقتدوا باللذین من بعدی ابابکر وعمر رضی الله تعالی عنهما در شأن ایشان نافذ شده ابوبکر وراق گفته که خلفاء اربعه

اند و مجموع صحابہ نیز گفتہ اند یا فقہا و علمائے ارباب عقل و اراو نزد عرفا و اولو الامر مشایخ و پیران طریقت کہ
بتربیت اہل سلوک اشتغال مینمایند و سالکان را فرمان برداری ایشان لازم است انتہی کذا فی تفسیر حسینی +
جناب ولایت مآب قطب الاقطاب غوث الاحباب ابو البرکات مولینا حضرت آخوند صاحب الصوات علیہ الرحمۃ
والتحیات اولی الامر بودند و ہم مشایخ طریقت و ہم عالم و ہم بادشاہ بودند حکم ایشان نافذ ست کہ در حرمت
حقہ و تنباکو حکم کردہ بودند لکن مستحل را کافر نمیگفتند انشد گنہگار میفرمودند ترجیح جانب حرمت کردہ بودند بحرمت حقہ
و نسوار یعنی تنباکو موافق قاعدہ اصولیہ ہر آنکہ دائر گردد مابین حل و حرمت ترجیح جانب حرمت ست چنانچہ در
فتاوی اہل بخارا آوردہ است - اصل آخر فی الحل والحرمۃ اذا اجتمعا فی الاسرار الحلال والحرام متی اجتمعا
غلب الحرام الحلال فی الہدایۃ اجتمع المبیح المحرم فیغلب جہۃ الحرمۃ نصا و احتیاطا فی المستصفی والاصل
فی ہذا فی ہذا سبب الحل والحرمۃ اذا اجتمعا و امکن التحرز عما ہو سبب الحرمۃ یرجح جہۃ الحرمۃ احتیاطا لقولہ علیہ السلام
ما اجتمع الحلال والحرام الا وقد غلب الحرام انتہی کذا فی فتاوی معصومیہ ۱۲ و کل معصیۃ اصر علیہا العبد فہی کبیرۃ
و کل ما استغفر علیہا فہی صغیرۃ و لہذا قال علیہ الصلوۃ والسلام ولا کبیرۃ مع الاستغفار ولا صغیرۃ مع الاصرار
و قال صاحب الکفایۃ الحق انہما ای الصغیرۃ والکبیرۃ اسمان اضافیان لا یعرفان بذاتیہما بل بالاعتبار و کل معصیۃ
اذا اضیفت الی ما فوقہا فہی صغیرۃ و اذا اضیفت الی ما دونہا فی الاثم فہی کبیرۃ فیہ بحث لان الفقہاء فرقوا بینہما
بان الکبیرۃ تسقط العدالۃ فی الشہادۃ دون الصغیرۃ و کذا ائمۃ الحدیث فرقوا بینہما بان الصغیرۃ تکفر بالحسنات دون
الکبیرۃ کما ورد فی الحدیث ان الصلوات الخمس والجمعۃ الی الجمعۃ و رمضان مکفرات لما بینہن اذا اجتنب الکبائر و حملوا علیہ
اِنَّ الحَسَنَاتِ یُذْہِبْنَ السَّیِّآتِ - و علی ما ذکرہ صاحب الکفایۃ لا یجری من الفرق بینہما بل بمعنی لغوی لا کلام فیہ والکبیرۃ
المطلقۃ بالنسبۃ الی نفسہا بدون الاضافۃ ہی الکفر اذ لا ذنب اکبر منہ و بالجملۃ انی حاصل الکلام المراد ہہنا ان
الکبیرۃ التی ہی غیر الکفر لا تخرج العبد المؤمن من الایمان لبقاء التصدیق الذی ہو حقیقۃ الایمان خلافا للمعتزلۃ حیث
زعموا ان مرتکب الکبیرۃ لیس بمؤمن ولا کافر ہذا ہو المنزلۃ بین المنزلتین ای بین الکفر والایمان یعنی ان مرتکب
الکبیرۃ لیس مؤمن ولا کافر ہذا ہو الصالحۃ التی ہی جزء من حقیقۃ الایمان ولا کافر لبقاء التصدیق ہو الذی
اصل الایمان فالمراد من مرتکب الکبیرۃ من اتی بالکبیرۃ ولا یاتی بالاعمال الصالحۃ ایضا یلزم ان یکون مؤمنا عندہم

لعدم انتفاء التصدیق والاعمال الصالحۃ فلا یکون ان مرتکب الکبیرۃ لیس بمؤمن ولا کافر عند المعتزلۃ علی الاطلاق
صحیحا الا ان یکون مرادہم ما ذکرنا رمفعول لہ لقولہ حیث زعموا علی ان الاعمال جزء من حقیقۃ الایمان لزم
ان یکون مرتکب الکبیرۃ کافر عند المعتزلۃ لان انتفاء الجزء یوجب انتفاء الکل فلا تثبت المعتزلۃ بین المنزلتین
اعلم ان المعتزلۃ قالوا اِنَّ السَّیِّآتِ یذہبن الحسنات حتی ذہب الجمہور منہم الی ان الکبیرۃ الواحدۃ تحبط جمیع الطاعات
للتنافی بین الاستحقاقین عندہم رد لقولہ تعالی اِنَّ اللّٰہَ لَا یُضِیْعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًا و بانہ لا یحسن من الحکیم
الکریم ابطال طاعات العمر بتناول لقمۃ من الربا او جرعۃ من الخمر کمن جنا کریما مائۃ سنۃ ثم خالف امرًا
من اوامرہ ثم انہم اختلفوا فی الاعمال فعند ابی علی و ابی ہاشم فعل الواجبات و ترک المحظورات و عند ابی
الہذیل فعل افعال الطاعات واجبۃ او مندوبۃ الا ان الخروج عن الایمان و حرمان دخول الجنۃ بترک المندوب
مما لا ینبغی ان یکون مذہبا للعاقل ولا تدخلہ ای العبد المؤمن فی الکفر خلافا للخوارج انتہی کذا فی شرح علی
شرح عقائد النسفی لرمضان افندی ۱۲ و مذہب امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ و من تابعہ و ہو الحق فانہ جعلہما جزء
بین لہ خلا ان الاقرار رکن محتمل السقوط بعذر کما عبد الاکراہ و ہو مجموع ثلاثۃ امور اعتقاد الحق والاقرار بہ والعمل بموجبہ
عند جمہور المحدثین والمعتزلۃ والخوارج فمن اخل بالاعتقاد وحدہ فہو منافق و من اخل بالاقرار فہو کافر و من اخل
بالعمل فہو فاسق اتفاقا عندنا و کافر عند الخوارج خارج عن الایمان غیر داخل فی الکفر عند المعتزلۃ انتہی
کذا فی تفسیر روح البیان جلد الاول من النہایۃ اجتمعت الامۃ علی تکفیر مستحل الخمر و اجمعوا علی ان مستحل غیر الخمر
لا یکفر فعلم بہذا ان حرمۃ المسکر دون حرمۃ الخمر انتہی کذا فی حمادیہ جلد الاول ۱۲ و اہل الکبائر من المؤمنین
لا یخلدون فی النار و ان ماتوا بغیر توبۃ والایمان ہو التصدیق بما جاء من عند اللہ والاقرار بہ فاما الاعمال
فہی تتزاید فی نفسہا والایمان لا یزید ولا ینقص کذا فی العقائد النسفیۃ ۱۲ حدثنا منجاب بن حرث التمیمی و سوید
بن سعید کلاہما عن علی بن مسہر قال منجاب اخبرنا ابن مسہر عن الاعمش عن ابراہیم عن علقمۃ عن عبد اللہ
قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یدخل النار احد فی قلبہ مثقال حبۃ من خردل من ایمان ولا یدخل الجنۃ
احد فی قلبہ مثقال حبۃ خردل من کبر انتہی کذا فی الصحیح مسلم جلد الاول حدثنا موسی بن اسمعیل قال حدثنا مہدی
بن میمون قال حدثنا واصل الاحدب عن المعرور بن سوید عن ابی ذر قال قال رسول اللہ صلی اللہ

علیہ وسلم اتانی آت من عند ربی فاخبرنی او قال بشرنی انہ من مات من امتی لا یشرک باللہ شیئاً دخل الجنۃ فقلت وان زنی وان سرق قال وان زنی وان سرق حدثنا عمر بن حفص قال حدثنا الاعمش قال قال حدثنا شقیق عن عبد اللہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من مات یشرک باللہ شیئاً دخل النار وقلت انا من مات لا یشرک باللہ شیئاً دخل الجنۃ انتہی کذا فی الصحیح البخاری جلد الاول فی باب الجنائز فی التفسیر الاحمدی اذا روی انہ استفسر علیہ السلام عنہا فقال من کان علی السنۃ والجماعۃ وفی روایۃ عن ابن عباس رضی اللہ عنہما انہ من کان فیہ عشر خصال تفضیل الشیخین وتوقیر الختنین وتعظیم القبلتین والصلوۃ علی جنازتین والصلوۃ خلف الامامین وترک الخروج علی الامامین والمسح علی الخفین والقول بالتقدیرین والامساک عن الشہادتین واداء الفریضتین یعنی تفضیل ابی بکر وعمر رضی اللہ تعالی عنہما وتوقیر عثمان وعلی رضی اللہ عنہما وتعظیم بیت المقدس والکعبۃ والصلوۃ علی جنازۃ الفاسق والصالح جمیعا وترک الخروج علی السلطان الجائر والعادل جمیعا والمسح علی الخفین فی الحضر والسفر جمیعا والقول بالتقدیرین بان تقدیر الخیر والشر کلاہما من اللہ تعالی والامساک عن شہادۃ الجنۃ والنار لاحد بعینہ سوی العشرۃ المبشرۃ ونحوہم اداء فرض الصلوۃ والزکوۃ جمیعا ولعل ہذا باعظم مسائل اہل السنۃ والجماعۃ والا فمثل حقیۃ عذاب القبر ورویۃ اللہ تعالی وغیر ذلک ایضا مما مختص بالسنۃ والجماعۃ فنقول ان شرائط السنۃ والجماعۃ ہی العشرۃ والمسائل الاخیر لیست مشروط لہا وان کانت مختصۃ انتہی کذا فی التفسیر الاحمدی ۱۲ من التمہید فی القول فی شرائط الایمان قال اہل السنۃ والجماعۃ شرائط الایمان ما یجب الایمان بہ ولا یصح بدونہ ویکفر بالانکار والرد وہو کل ما ثبت بالنص او الخبر المتواتر او باجماع الامامہ فانہ یوجب القبول بہ والاعتقاد بہ وکل ما ثبت بالخبر الوحد ولم یتفق الامۃ علی قبولہ فانہ لا یکون شرطا لصحۃ الایمان وکل ما ثبت بالخبر الواحد واتفق الفقہاء علی صحۃ ذلک واجتمع علی قبولہ من غیر تاویل فانہ یکون من شرائط الایمان کعذاب القبر والصراط والمیزان والشفاعۃ والمعراج الی السماء ومثل ہذا بالخبر الواحد ولکن الفقہاء والصحابۃ رضی اللہ عنہم اتفقت علی صحۃ ذلک وقبولہا فحل محل الاجماع فانہ یوجب الایمان ثم انکر ذلک

بل یصیر کافرا ام لا قال بعضہم یصیر کافرا وقال بعضہم لا یصیر کافرا لانہ تاول فی ذلک اخطار فانہ یکون مبتدعا یحکم بفسقہ ومنہ فی القول فی المعراج قلنا الاحاد علی ثلاث مراتب منہا اتفقت الفقہاء علی قبولہ فیکون فی حد الشہرۃ قریبا الی المتواتر لکثرۃ الرواۃ فی مجالس مختلفہ ولم ینکر احد من الصحابۃ المتقدمین المعروفین فحل محل الاجماع فانہ یوجب العلم والعمل بہ ومن انکر ہذا یکون فاسقا ویکون مبتدعا ویوجب الزجر والتعزیر وقال بعضہم یصیر کافرا من الاحاد منکرہا یفسق لا یوجب البدعۃ ومن الاحاد من انکر لا یفسق انتہی کذا فی فتاوی حمادیہ جلد الاول ۱۲ من الکفایۃ وفی الفتاوی التعزیر علی اربع مراتب تعزیر اشرف کالفقہاء والعلویۃ وتعزیر الاشراف کالزہاد والعباد وتعزیر اوساط الناس وتعزیر الخسائس فتعزیر اشرف الاشراف الاعلام لا غیر وہو یقول القاضی بلغنی انک تفعل کذا بکذا وتعزیر الاشراف الاعلام والجر الی باب القاضی وتعزیر اوساط الناس الاعلام والجر الی باب القاضی والحبس وتعزیر الخسائس الاعلام والجر والضرب والجلس مع ذلک انتہی کذا فی حمادیہ جلد الاول صفحہ ۲۲۵ من المضمرات والتعزیر علی اربعۃ مراتب تعزیر الاشراف کالزہاد والعباد وتعزیر اشرف الاشراف کالفقہا والعلویۃ وتعزیر اوساط الناس وتعزیر الارذال فتعزیر الاشرف الاشراف اذا فعلوا فعلا موجبا للتعزیر وہو الاعلام لا غیر وہو ان یقول لہ القاضی بلغنی انک تفعل کذا وتعزیر الاشرف الاعلام والجر الی باب القاضی وتعزیر الاوساط الاعلام والجر والحبس وتعزیر الارذال الاعلام والجر والضرب والحبس انتہی حمادیہ ۱۲ قال من العظماء الطریقۃ قدس اللہ اسرارہم ان المرید اذا اراد ان یخرج لحاجۃ ضروریۃ یجد الشیخ مکانہ فانہ یحضر الباب ویتوجہ بقلبہ فیستاذن من روحانیۃ الشیخ حتی لا یثقل فی خروجہ بل یقع فی ذلک من طریق المتابعۃ فان للمتابعۃ تاثیرا عظیما قال فی التاویلات النجمیۃ فیہ اشارہ الی ان المرید الصادق من یکون مستسلما لتصرفات شیخہ وان لا یتنفس الا باذن شیخہ ومن خالف شیخہ فی نفسہ سرا او جہرا لا یشم رائحۃ الصدق وسیرہ غیر سریع وان بدر منہ شیء

من ذلک فعلیه بسرعة الاعتذار و الافصاح عما حصل منه من المخالفة و الخیانة بیهدیه
شیخه الی ما فیه کفارة جرمه ویلتزم فی الغرامة بما یحکم به علیه واذا رجع المرید الی الله والی
شیخه بالصدق وجب علی شیخه جبران تقصیره بهمته فان المریدین عیال علی الشیوخ فرض
علیهم ان ینفقوا علیها من قوة امدادهم بما یکون جبرانا لتقصیرهم انتهی فعلی المریدین ان یوافقوا
مشائخهم فی جمیع الاحوال وان لا یستبدوا بآرائهم فی امور الشریعة و الطریقة و ان
لا یخالفوهم بالاستبداد بالخروج منعندهم الی السفر و الحضر و المجاهدة و الریاضة انتهی
کذا فی التفسیر روح البیان فی آخر سورة النور ۱۲ مطلب و مقصد از عبارت تفسیر روح البیان
واز تفسیر حسینی ورد المختار در باب اولی الامر تحریر شده که خادمان آستان فیض نشان
امام الزمان قطب الدوران ابوالبرکات منبع الکرامات مولانا حضرت اخوند صاحب الصوات
علیه الرحمة و التحیات را مخفی نماند هر حکمے که حضرت مولانا در وقت خود کرده اند برای مایان
سند است موافق تفسیر روح البیان و حسینی و شامی یعنے رد المحتار که عبارات تحریر و
مسطور شده دویم عبارت خزانة الروایات این است که اوشان هم بادشاه ظاهری
بودند فی معدن الکنز فی باب العیدین من النوادر بادشاهی را تقلید خلیفه شرط نیست
اگر کسے اهل ولایت را که والی ندارد در ضبط خود آرد و میان ایشان بادشاهی
راند و عدل و انصاف نمودن گیرد سلطان گردد و فی الخانیة و لو مات الخلیفة
وله امراء و ولاة علی الاشیاء من امور المسلمین کان لهم اقامة الجمعة لانهم اقیموا
الامور المسلمین و کانوا علے حالهم ما لم یعزلوا کذا فی خزانة الروایات +

تمت

بتاریخ هفدهم شهر ذی الحجه الحرام یوم شنبه سنه ۱۳ هجریه

نقل

نقل مواهیر

حرره العبد المذنب المسکین محمد مرید
محی الدین حنفی القادری نوشهری
خادم جناب ولایت مآب قطب الاقطاب
غوث الاحباب ابوالبرکات مولانا
صاحب الصوات علیه الرحمة و التحیات

آنچه جناب مستطاب مولانا مرید محی الدین صاحب
مرقوم نموده که حرمت استعمال تنباکو
بطریق چلم و نسوار اختلافی است
حق است وانچه در باب مستعمل
آن نوشته که مستعمل آن بهر وجه
که باشد خواه بطریق حقه خواه بطریق
نسوار کافر نیست بل مومن است عین صواب است
و مخالف آن که کافر میگوید غلط محض است
و جهل صریح ۱۲ سید ... ساکن
مدرس مدرسه هاشمیه بقلم خود

آنچه مولانا مرید محی الدین صاحب در جواب صدر مرقوم فرموده اند
که حرمت چلم و تنباکو و نسوار اختلافی است و محل تاویل است
و در محل تاویل کفر لازم نمی آید الخ این قول ایشان صحیح
و مسلم است و در باقی مسئله اختلافیه صدر انچه ذکر نموده شده است
در نظر این خادم الشرع عین صواب همون معلوم میشود که
مولانا عبد العزیز صاحب دهلوی رحمة الله علیه در جواب این
مسئله بیان فرموده اند کتبه خادم الشرع الشریف قاضی شریف
عبد اللطیف ابن شریف مخدوم عفی عنه و عن سائر المسلمین امین ثم آمین

ماحرر المولوی مرید محی الدین
ثابت بالنقول الصحیحة لاینکره
احد الا غوی او غبی لا اسکته
له فی العلوم النقلیة وانا
المسمی برهان الدین البنوی
مدرس هاشمیه بقلمه

شریف اللطیف
خادم الشرع قاضی
شریف عبد قاد
شهر جزیره بمبئی

اصاب من اجاب حرره قاضی
محمد وزیر الدین دهلوی
حنفی القادری بقلمه

المجیب مصیب کتبه عبد الرحمن افغان جهند

آنچه مولوی صاحب مرید محی الدین
صاحب تحریر کرده اند موافق
و صحیح است کتبه فقیر محمد
رحمت الله کابلی ثم المدنی

المسئول مصیب حرره محمد حسن

المجیب مصیب حرره
ملا حسین عفی عنه

ما اجاب به المجیب فهو فیه مصیب
حرره احقر عباد الله المنان فقیر محمد
خلیل الرحمن عفی عنه

آنچه مولوی مرید محی الدین صاحب تحریر کرده صحیح است
کتبه احقر العباد سید مقصود علی نائب قاضی شهر بمبئی عفی عنه
بقلم خود

ما حرر المجیب النجیب فی الاستفتا فهو مطابق بالکتاب والسنة وموافق لاقوال السلف
ومن کان مدعیا بخلافه یجب علیه ان یرجع عنه بالتوبة کتبه وانا العاجز عبد الحکیم بقلمه

آنچه مولوی صاحب نوشته موافق است
کتبه قاضی سید غلام محی الدین بقلم خود

المجیب مصیب حرره فقیر سید ابو الحسن الجیلانی

المجیب مصیب حرره
فقیر سید عبد الرحمن بقلم خود

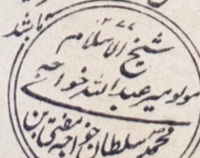

المجیب مصیب حرره بقلم خود
العبد المذنب سید احمد بخاری

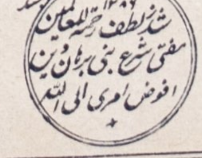
فتوی علمای بخارا

واز ایشان اعلم محمد سلطان خواجه مفتی بن مولوی میر عبد الله خواجه شیخ الاسلام وهم حضرت آخوند صاحب علیه الرحمه

تیمنا بذکره الاعلی ما قول ایمة الاسلام رضی الله عنهم درین مسئله که شریعت غرا نبویه علی مبلغها الصلوة والسلام والتحیه
اکل بنج وحشیشه وافیون وتتون یعنی تنباکو حرام بوده اصرار بر آن از کبائر بوده فاعل آن مستحق زجر وتعزیر باشد بشرایط یا نه
ثم قال شیخنا النجم والتتن الذی حدث وکان حدوثه بدمشق فی سنة خمسة عشر بعد الالف یدعی شاربه انه لا یسکر وان
سلم له فانه مفتر وهو حرام لحدیث احمد عن ام سلمة قالت نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن کل مسکر ومفتر قال ولیس من الکبائر
تناوله المرة والمرتین ومع نهی اولی الامر عنه حرام قطعا علی ان استعمال شله بما اضر بالبدن نعم الاصرار علیه کبیرة کسائر
الصغیرة انتهی بحر در مختار تنباکو وتوتون تحفه نیز حرم اکل البنج والحشیشة والافیون لکن دون حرمة الخمر تنویر الابصار

۲ عدد جناب حاجی سید سکندر شاه صاحب جیلانی حسب

6402

استفتا

بسم الله الرحمن الرحیم

درین مسئله که شریعت غرا نبویه علی مبلغها الصلوة والسلام والتحیه علمای دین متین شرع مبین چه میفرمایند
که کسی عامل حقه یعنی چلم یا از تنباکو یعنی نسوار باشد این فعل حرام است یا نه ومستحل آن کافر است یا نه بینوا و
توجروا رحمکم الله — الجواب کسیکه عامل حقه یعنی از چلم یا از نسوار یعنی تنباکو باشد این فعل حرام است و
فاعل آن مستحق زجر وتعزیر است ومستحل آن مسلمان است لیکن گنهگار است زیرا که حرمت چلم ونسوار اختلافیه است
ومحل تاویل است ودر محل تاویل کفر لازم نمی آید ومعدل مسلم است واجماع شده است براین که غیر
مستحل خمر از دیگر محرمات یعنی غیر منصوصی مستحل آن مسلم است وزن بر وطلاق نمیشود ونماز جنازه آن صحیح است
قوله تعالی وظل من یحموم — من دخان اسود بهیم فان الیحموم الدخان والاسود من کل شئ کما فی القاموس
یقول من الحممة بالضم هو الفحم تقول العرب اسود یحموم اذا کان شدید السواد وقال الضحاک سوداء واهلها سود
وکل شئ فیها اسود ولذا لا یکون فی الجنة الا الخال واشفار العین والحاجب یقول الفقیر فیه تحذیر عن شرب الدخان
الشایع فی هذه الاعصار فانه یرتفع حین شربه یکون فوق کالظل فوق شاربه مع ما فی شربه من الغوائل الکثیرة لیس هذا
موضع ذکرها فنسأل الله تعالی العافیة لمن ابتلی به اذ هو مما یستخبثه الطبایع السلیمة وهو حرام کما عرف فی التفاسیر
انتهی تفسیر روح البیان قوله تعالی وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ — اِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لعدم ایقانهم بها زَيَّنَّا لَهُمْ
اَعْمَالَهُمْ — الدنیاویة وحرکاتهم النفسانیة فی اعین نفوسهم وکلناهم الی انفسهم اعظم عقوبة المعاصی ان یکله الله الی نفسه ومعصیته
فلا یشتهی النفس عصیان الا ناله ولا یعرضه الخیر الا فاته عن غفلة فیعمل عمل المعاصی بلا مبالاة وبتاویل فاسد وعذر بارد
وتسوف فی التوبة الی آخر العمر فعند ذلک یستولی علیه العمه — فَهُمْ يَعْمَهُونَ — عمی عیون قلوبهم عن رویة الآخرة ونعیمها
فلا یرون الا النعیم الدنیاویة ظاهرا وهی سموم باطنا فلا یقع فی نظرهم ما هو فیه من الضرر تزین الله لهم ذلک وذلک مثل